

■ GHEORGHE STROIA

Secvențe din noua istorie a esteticii românești

Voci autorizate, tot mai numeroase și insistente, rezervă ultimului pătrar de veac rolul de făurar al unui grandios salt calitativ sintetizator, de moment revelator al „cosmicităților” culturale și de civilizație, menit a radicaliza viziunile globale, panoramice, integratoare asupra realității și a impulsiona dezvoltarea științelor de frontieră. Impusă de stringente imperative socio-culturale, noua ipostază cognitivă obligă munca de cercetare la vaste desfășurări spațiale și temporale, la cuprinderi teoretice largi și aprofundate.

O atare somație ridică și în fața științei esteticii cerința reevaluării întregului domeniu abordat, a corelărilor și perspectivelor lui, văzute în sincronia și diacronia totalității, a ansamblului ordinator. Constatarea are valabilitate și pentru estetica românească, a cărei istorie, mai veche sau mai apropiată, solicită descifrări esențiale, sinteze edificatoare. În șirul făgăduințelor, însemnările de față zăbovesc o clipă asupra celei de-a doua părți a epocii deschise de restructurările sociale ce aveau să ne angajeze definitiv în procesul de zidire a lumii socialiste.

Alături de ceilalți factori de cunoaștere și de acțiune, estetica a contribuit substanțial la promovarea umanismului în sferile culturii, la propășirea valorilor artistice, la elevarea spirituală a oamenilor. Ea a contribuit la *orientarea* artei și a creatorilor spre adevăratele izvoare de inspirație, spre *înfățișarea* realității în neostoita ei prefacere, spre *descoperirea* semnificațiilor profunde ale universului suflătesc al poporului, la *îndrumarea* și susținerea consecventă a modalităților de exprimare adecvate idealurilor, sensibilității și puterii de înțelegere a maselor populare.

Cum s-a mai observat, perioada începuturilor este puternic marcată de prezența prestigioasă a unei pleiade de teoreticieni binecunoscuți anterior, care dau dovadă de o remarcabilă continuitate, finalizată în contribuții de înaltă valoare științifică. Mircea Florian publică studiul *Filosofie și artă* (vol. *Metafizică și artă*, 1945), în care se întreprinde la noi prima sinteză a istoriei esteticii europene, iar Mihai Ralea consacră, în lucrarea *Expli-*

careia omului (1946), un important capitol artei înțeleasă „ca plăcere a artificialității”. Realizări de mare interes științific sînt: *Logica frumosului* (1946) de Liviu Rusu, *Trilogia valorilor* (1946) de Lucian Blaga, *Kalokagathon* (1946) de Petru Comarnescu, *Domeniul esteticii* (1947) de Al. Dimia, ca și cercetarea aplicată la specificul arhitecturii *Despre o estetică a reconstrucției* (1947) de G. M. Cantacuzino. O deosebită importanță au avut, pentru dezvoltarea și studierea esteticii, lucrările lui G. Călinescu: *Clasicism, romantism, baroc* (1944), *Istoria literară ca știință inefabilă și sinteză epică* (1947), *Domina bona* (1947), *Universul poeziei* (1945—1948), și ale lui Tudor Vianu: *Filosofia culturii* (1944), *Transformările ideii de om și alte studii de estetică și morală* (1946), *Fișuri și forme literare* (1946), precum și alte studii cuprinse în volumele sale antologice de mai târziu. Apreciabil este, de asemenea, aportul substanțial la conturarea noului peisaj estetic al unor personalități ale vieții noastre spirituale, cum sînt: Felix Aderca, Victor Iancu, St. Nenițescu, Al. Philippide, Eugeniu Speranția, D. D. Roșca, Petre Pandrea, Camil Petrescu, Șerban Cioculescu, D. Cuclin, D. I. Suchianu, Mircea Mancaș, N. Mărgineanu ș.a.

Paralel cu activitatea acestor continuatori și făuritori de cultură încep să se afirme tot mai pregnant noile generații de esteticieni și teoreticieni ai diferitelor ramuri ale artei. Eforturile lor laudabile se resimt însă de pe urma asimilării grăbite, sumare a concepției materialismului dialectic și istoric, astfel că rezultatele ideatice, cu încontestabile reușite, plătesc un vădit tribut prejudecăților, exceselor vulgarizațoare, fiind, în general, minate de tarele simplismului și ale spiritului dogmatic.

Pasul hotărîtor către înțelegerea nuanțată, adecvată specificului artei, spre interpretările creatoare, cu adevărat revoluționare, viabile în plan teoretic și eficiente în experiența practică, se produce în etapa următoare, etapă marcată de Congresul al IX-lea al P.C.R., care avea să inaugureze perioada superior fertilă, pe toate planurile, a societății românești.

Începând cu deceniiul șapte, se impune o generație nouă de cercetători, deosebit de receptivă la înnoirile survenite în climatul social-politic și cultural-științific din țara noastră, la modificările produse pe plan mondial, dovedindu-se pregătită să continue și să dezvolte filonul autentic al gândirii estetice românești. Raportându-se la clasici, la valorile perene ale culturii noastre, deschiși spre universalitate, însușindu-și critic rezultatele teoretice dobândite în diverse sectoare, tehnicile și metodologiile moderne, acest numeros contingent de slujitori ai esteticii avea să impună lumii „școala românească de estetică”. Buni specialiști în diverse domenii ale artei și esteticului extra-artistic, ei se apleacă cu ochi avizat și totală dăruire asupra unor zone tematice ignorate sau eludate de cercetările anterioare, punind în evidență aspecte importante, de mare actualitate și interes pentru viață și pentru trăirile estetice ale oamenilor. Revistele literar-artistice și cultural-filosofice consacră spații tot mai ample dezbatelor de estetică. În unități de cercetare, universități, la facultățile de filosofie și filologie, în institutele și liceele de artă, disciplina esteticii devine obiect permanent de studiu. Estetica filosofică, înțeleasă ca estetică generală, care fusese cea mai vitregită din cauza îngustimilor și schematismelor pontificale, își ocupă locul cuvenit, de generalizator al întregii experiențe estetice, de concepție teoretică unitară asupra unui domeniu de infinită diversitate. Dintre autorii ce se remarcă de aici înainte amintim pe Ion Ianoși (*Romanul monumental și secolul XX*, 1963 ; *Dialectică și estetică*, 1971 ; *Schiță pentru o estetică posibilă*, 1975), Pavel Cîmpeanu (*Condiționarea socială a artei în socialism*, 1964 ; *Oamenii și teatrul*, 1970), Ion Pascadi (*Idealul și valoarea estetică*, 1966 ; *Nivele estetice*, 1972 ; *Artă și civilizație*, 1976), Grigore Smeu (*Sensuri ale frumosului în estetica românească*, 1969 ; *Previzibil și imprevizibil în epică*, 1972 ; *Relația social-autonom în artă*, 1976), Radu Sommer (*Autonomie și responsabilitate în artă*, 1969 ; *Despre luciditate în artă*, 1970), Dumitru Ghișe (*Contrapunct*, 1972 ; *Dimensiuni umane*, 1979), Gheorghe Achiței (*Ce se va întâmpla mâine ?*, 1972 ; *Artă și speranță*, 1974), Dumitru Matei (*Tradiție și inovație în artă*, 1971), Adrian Rădulescu (*Ride Aristofan, plinge Horațiu*, 1971), Ion Toboșaru (*Principii generale de estetică*, 1978), I. F. Bociort (*Teoria progresului literar-artistic*, 1975), Titu Popescu (*Necesitatea esteticii*, 1979), Ernest Stere (*Artă și filosofie*, 1979), Al. Husar (*Ars longa*, 1980). Reapar acum, cu lucrări interesante și utile, Marcel Breazu (*Convorbiri despre artă*, 1971 ; *Realism și modernitate în artă*, 1973), Silviu Iosifescu (*Artă și arte*,

1965 ; *Literatura de frontieră*, 1969), N. Tertulian (Eseuri, 1968 ; *Critică, estetică, filosofie*, 1972), Savin Bratu (*De la Saint-Beuve la noua critică*, 1974) ș.a.

La revirimentul mișcării noastre estetice, o contribuție de maximă însemnată au adus-o volumele colective structurate pe cele mai acute și importante probleme ale cercetării și practicii artistice. Este edificatoare, în acest sens, citarea doar a citorva titluri, care s-au impus — sporind faima unor foruri de editare — cum sînt : *Tradiție și inovație, Național și universal, Spiritul militant al literaturii române, Frumosul românesc, Estetică și umanism, Artă și comunicare, Esteticul în sfera culturii, Etic și estetic, Artă viitorului, De gustibus disputandum, Artă și ideologie, Estetica filosofică și științele artei, Creație și idee, Estetica vieții cotidiane* etc. De incontestabil folos s-au dovedit, de asemenea : *Dicționarul de estetică generală, Dicționarul de idei literare* de Adrian Marino, diferitele cursuri estetice de nivel mediu și universitar, ca și publicarea lucrărilor celui de-al VII-lea Congres internațional de estetică, ținut la București, în 1972. La toate aceste succese se adaugă, ca o latură deosebit de meritorie, activitatea de aleasă competență desfășurată de numeroși critici, istorici literari sau de artă, filosofi (C. Noica, Al. Tănase, H. Wald), esești, sociologi (Traian Herseni, Achim Mihu), creatori din diversele domenii artistice, care abordează, direct sau implicit, problemele de estetică.

Angrenată plenar în uriașul proces de făurire a culturii socialiste, atenția esteticii s-a îndreptat, nu către speculația sterilă, neutră, abstractă, ci spre abordarea frontală, constructivă a problemelor ce privesc condiționările social-istorice ale artei, substratul filosofic și forța ei de participare la viața colectivității, atribute cu adinci implicații etice și estetice în formarea omului și în construirea societății noi. Aspecte esențiale ale creației și receptării artistice — interacțiunea artei cu celelalte forme ale conștiinței, rolul ei cognitiv și social-formativ, particularitățile valorii și limbajelor artistice, raportul dialectic dintre național și universal, relațiile artei cu publicul, accesibilitatea și răspindirea ei etc. — au fost tot mai accentuat tratate sub diverse unghiuri de vedere, obținându-se un substanțial spor de cunoaștere, o mai amplă pătrundere către intimitatea fenomenului artistic.

Cercetări adâncite, cu realizări concludente, s-au întreprins în direcția precizării statutului propriu al științei esteticii, a stabilirii locului său în sfera mijloacelor de investigare a valorilor cultural-artistice. S-au adus contribuții importante la înțelegerea obiectului, problematicii și metodologiei esteticii, la de-

finirea sistemului său categorial, precum și la reliefarea specificului atitudinii, idealului și gustului estetic. Rezultate practice și teoretice notabile au fost obținute în vasta acțiune de asimilare fermă și evaluare nuanțată a cuceririlor istorice ale esteticii românești (Ion Iliescu, Z. Ornea, D. Matei, Titu Popescu), în preluarea critică a valorilor esteticii universale (Dumitru Isac, Alexandru Boboc, N. Tertulian, Nicolae Vanina), în promovarea curajoasă a unor metodologii precise de cercetare estetică și de investigație a esteticului extra-artistic, ca și în domeniul de mare responsabilitate socială al educației estetice (George Văideanu, N. Pârvu).

Caracteristice esteticii românești din această perioadă sînt eforturile susținute ce se întreprind, din multiple perspective, spre a se oferi o explicație valabilă, cuprinzătoare fenomenului cultural contemporan, care înglobează arta, calitatea estetică a produselor industriale, amenajarea spațiilor arhitecturale, vestimentația, formarea unei sensibilități estetice la masele de oameni ai muncii.

În această perioadă, asistăm la o mai profilată diversificare a studiilor estetice, în funcție de pregătirea și experiențele culturale ale diferiților autori. Pe lângă numele amintite, estetica *literară* s-a bucurat de contribuția lui Vladimir Streinu, Edgar Papu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Dumitru Micu, Paul Cornea, C. Ciopraga, Al. Piru, Marian Popa, N. Balotă, Romul Munteanu; în estetica *artelor plastice și designului* activează cu succese certe Ion Frunzetti, Vasile Drăguț, Dan Hăulică, Amelia Pavel, Octavian Barbosa, Dan Grigorescu, Radu Negru, Ionel Achim; în cea *teatrală* sînt prezenți Ion Toboșaru, Andrei Băleanu, V. Silvestru; în cea *muzicală*: Zeno Vancea, Wilhelm Berger, Pascal Benitoiu, Vasile Tomescu, Ștefan Angy, iar în estetica *cinematografică* își amplifică strădaniile D. I. Suchianu, Florian Potra, Grid Modorcea, Manuela Gheorghiu. Sub raportul metodologiilor de cercetare utilizate, ori al tipului de investigație la care se atasează, în cadrul studiilor recent publicate se disting mai multe direcții, toate situându-se însă pe platforma de convingeri a socialismului științific. Pe lângă direcția consecventă spiritului tradițional al esteticii filosofice, o altă orientare apelează cu precădere la metodele sociologiei, după cum cercetătorii din generația mai tinără recurg din ce în ce mai des la formulele estetice de extracție structuralist-semiotică (V. E. Mașek: *Mărturia artei*, 1972; *Artă și matematică*, 1972; Mihai Nadin: *A trăi arta*, 1972; Gabriel Lițeanu: *Tragicul, o fenomenologie a limitei și depășirii*, 1975; Marcel Petrișor: *Vitralii*, 1978; Radu Cezar, Andrei Pleșu etc.). Există și un mare grup de esteticieni care, fără a ignora

caracterul filosofic al demersului estetic, practică „cercetarea combinată”, cu o instrumentație diversă. Astfel că, după estetica exclusiv normativistă, caracteristică primelor două decenii de după Eliberare, astăzi predomină spiritul analitic, concluziile obținute fiind subordonate materialului investigat și specificului disciplinei, ca atare. Demonstrații aprofundate au arătat că nevoile obiective care impun astăzi analiza de tip cantitativ, concretă, particulară, reclamă, în același timp, cu acuitate sporită, viziunea globală, unitară, de evaluare calitativă, contribuind la clarificarea raporturilor de interdependență dintre esteticile speciale, cu caracter aplicativ, și estetica generală, filosofică, întemeiată pe concepția materialismului dialectic și istoric.

În contextul culturii socialiste românești, estetica reprezintă una dintre disciplinele teoretice care cunosc o reală dezvoltare, datorită fidelității față de tradițiile autohtone și a marii sale receptivități față de înnoirile reale, devenind tot mai eficientă în clarificările pe care e chemată să le aducă în legătură cu experiențele specifice noilor realități ale civilizației contemporane. Și, cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, îndatoririle ei actuale și de viitor sînt mereu mai mari, deoarece „estetica constituie, desigur, generalizarea experienței umane în creația artistică, dar în epoca modernă ea nu poate avea ca obiect numai opera individuală, ci în mod necesar își lărgeste tot mai mult sfera de cuprindere, aria de preocupări, în raport cu noile cerințe ale existenței sociale. Astăzi oamenii nu se mai pot limita doar la contemplarea frumosului în expoziții și săli de spectacole, la contactul cu opere de artă izolate. Pe măsura evoluției societății, omul aspiră să integreze tot mai mult frumosul în existența sa cotidiană, ca element indispensabil al ambianței sociale generale. Aceasta cere implicit și esteticii să abordeze tot mai direct problemele organizării ansamblului vieții oamenilor, ale cadrului în care ei muncesc și trăiesc, ale instituțiilor de utilitate publică, localităților urbane și rurale, ale locurilor de odihnă și agrement.

Estetica nu poate neglija, de asemenea, aspectele calității artistice a bunurilor de larg consum, care, îmbinate cu utilitatea practică, asigură consumatorilor satisfacții cît mai depline. Contribuind în continuare la progresul creației oamenilor de artă, estetica va putea astfel să participe în măsură sporită la efortul de a face viața oamenilor cît mai frumoasă și mai plăcută” *.

* „Mesaj la cel de-al 7-lea Congres internațional de estetică”, 1972; *Opere*, vol. 7, pp. 615—616.